

De antichrist

NIETZSCHE-BIBLIOTHEEK

De geboorte van de tragedie
Oneigentijdse beschouwingen
Menselijk, al te menselijk
Morgenrood
De vrolijke wetenschap
Voorbij goed en kwaad
De genealogie van de moraal
Het geval Wagner/Nietzsche contra Wagner
Afgodenschemering
De antichrist
Ecce homo

Friedrich Nietzsche

De antichrist

Vloek over het christendom

Vertaald door Pé Hawinkels
Herzien door Michel van Nieuwstadt
Geannoteerd en van een nawoord
voorzien door Hans Driessen

Uitgeverij De Arbeiderspers · Amsterdam · Antwerpen

Eerste druk (geb.) november 1997
Tweede druk (ing.) juni 2003
Derde druk maart 2006

Copyright Nederlandse vertaling © 1973, 1997 erven
Pé Hawinkels/Michel van Nieuwstadt/bv Uitgeverij
De Arbeiderspers, Amsterdam
Copyright nawoord en noten © 1997 Hans Driessen
Oorspronkelijke titel: *Der Antichrist* (1888/1895)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke
andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH
Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print,
photoprint, microfilm or any other means, without written permission from
bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH
Amsterdam.*

Omslag: Wim Mol

ISBN 90 295 3665 9/NUR 730
www.arbeiderspers.nl

Inhoud

Woord vooraf	7
De antichrist	9
Wet tegen het christendom	104
Noten	106
Verantwoording	110
Nawoord	111

Woord vooraf

Dit boek is voor zeer weinigen. Misschien is nog niemand van hen zelfs maar geboren. Wellicht zijn het diegenen die mijn Zarathustra begrijpen: hoe zou ik mijzelf *mogen* verwisselen met hen, voor wie reeds vandaag oren groeien? – Eerst de dag na morgen behoort mij toe. Sommigen worden postuum geboren.

De voorwaarden onder welke men mij begrijpt, en wel *noodzakelijkerwijs* begrijpt, – ik ken ze maar al te goed. Men moet in geestelijke aangelegenheden eerlijk zijn op het harde af om mijn ernst, mijn hartstocht ook maar te kunnen uithouden. Men moet getraind zijn om in de bergen te leven – om deze tijd met zijn erbarmelijke gezwets over politiek en de zelfzucht der volken *onder* zich te zien. Men moet onverschillig geworden zijn, men moet nooit vragen of de waarheid nut heeft, of zij iemand fataal wordt... Een voorkeur uit sterkte voor vragen waartoe vandaag de dag niemand de moed kan opbrengen; de moed tot het *verbodene*; het voorbeschikt zijn tot het labyrint. Een ervaring die voortkomt uit zevenvoudige eenzaamheid. Nieuwe oren voor nieuwe muziek. Nieuwe ogen voor het verst verwijderde. Een nieuw geweten voor waarheden die tot dusver zonder stem gebleven zijn. *En* de wil tot een economie van de grote stijl: kracht en *enthousiasme* combineren... De eerbied voor zichzelf; de liefde tot zichzelf; de onvoorwaardelijke vrijheid tegenover zichzelf...

Nu dan! Dat alleen zijn mijn lezers, mijn ware lezers,

mijn voorbestemde lezers: wat doet de *rest* ertoe? – De rest, dat is de mensheid maar. – De mensheid, daar moet men boven staan door kracht, door *uitnemendheid* van ziel, – door verachting...

Friedrich Nietzsche

I

–Laten wij eens goed naar onszelf kijken. Wij zijn Hyperboreeërs – wij weten maar al te goed welk een afgelegen leven wij leiden. ‘Over land noch over zee zul je de weg naar de Hyperboreeërs vinden’¹ – zoveel wist Pindarus al van ons. Voorbij het Noorden, het ijs, de dood – *ons* leven, *ons* geluk... Wij hebben het geluk ontdekt, wij kennen de weg, wij hebben de uitweg gevonden uit het labyrint dat millennia lang heeft standgehouden. Wie *anders* heeft hem gevonden? – De moderne mens soms? – ‘Ik weet heg noch steg; ik ben alles wat heg noch steg weet,’ zo zucht de moderne mens... *Deze* moderniteit was onze ziekte, – deze vadsige vrede, dit laffe compromis, heel die deugdzaame onzuiverheid van het moderne ja en nee. Deze tolerantie en largeur van hart, die alles ‘vergeeft’ omdat zij alles ‘begrijpt’, is voor ons de sirocco. Liever een leven in het ijs dan onder moderne deugden en andere zuidenwinden!... Wij zijn dapper genoeg geweest, wij hebben onszelf noch anderen gespaard: maar wij hebben lange tijd niet geweten *wat* wij met onze dapperheid *aan* moesten. Wij werden somber, fatalisten heeft men ons genoemd. *Ons* fatum – dat *was* de volheid, de spanning, de opstuwing der krachten. Wij dorstten naar bliksem en daden, wij bleven zo ver mogelijk van het geluk der zwakkelingen, van de ‘overgave’... Er zat onweer in onze lucht, donker werd de natuur die wij zijn – *want wij hadden nergens een weg*. Formule van ons geluk: een ja, een nee, een rechte lijn, een *doel*...

2

Wat is goed? – Alles wat het gevoel van macht, de wil tot macht, de macht zelf in de mens opvoert.

Wat is slecht? – Alles wat voortkomt uit zwakte.

Wat is geluk? – Het gevoel dat de macht *groeit* – dat weerstand overwonnen wordt.

Niet tevredenheid, maar meer macht; *niet* vrede zonder meer, maar oorlog; *niet* deugd, maar degelijkheid (deugd in renaissancestijl, virtù, moralienvrije deugd).

Zwakkelingen en mislukkelingen horen ten onder te gaan: eerste regel van *onze* menselijkheid. En men moet ze daarbij nog helpen ook.

Wat is schadelijker dan alle ondeugden? – Het daadwerkelijke medelijden met alle mislukkelingen en zwakkelingen – het christendom...

3

Niet wat de mensheid moet aflossen in de opeenvolging van wezens, is het probleem dat ik hiermee aan de orde stel (– de mens is een *eindpunt* –): maar welk type mens men *kweken* moet, *willen* moet, als type dat hoger is in waarde, het meer verdient te leven, zekerder is van de toekomst.

Dit hoogwaardiger type heeft vaak genoeg al bestaan: maar als een gelukkig toeval, als een uitzondering, nooit als iets wat *gewild* wordt. Eerder werd juist *dit* type altijd het meest gevreesd, het was tot dusver zo ongeveer *het* vreeswekkende – en vanuit die vrees werd het omgekeerde type *gewild*, *gekweekt*, *bereikt*: het huisdier, het kudde-dier, het zieke dier mens – de christen...

4

De mensheid vertegenwoordigt *geen* ontwikkeling naar

iets steeds beters of sterkers of hogers, op de manier zoals dat vandaag de dag geloofd wordt. De 'voortgang' is slechts een modern idee, dat wil zeggen een vals idee. De Europeaan van vandaag blijft in waarde ver achter bij de Europeaan van de Renaissance; verdere ontwikkeling is *nooit* noodzakelijkerwijs ook verheffing, vergroting, versterking.

In een andere betekenis bestaat er een voortdurend welslagen van afzonderlijke gevallen op de meest uiteenlopende plaatsen ter wereld en vanuit de meest uiteenlopende culturen, waarbij inderdaad een *hogere type* tot stand komt: iets wat in verhouding tot de mensheid in haar geheel een soort Übermensch is. Dergelijke zeer gelukkige toevalligheden zijn altijd mogelijk geweest en zullen wellicht altijd mogelijk zijn. En zelfs hele geslachten, stammen en volken kunnen eventueel een dergelijk *schot in de roos* vertegenwoordigen.

5

Men moet het christendom niet opsmukken en mooier voorstellen: het heeft een *oorlog op leven en dood* gevoerd tegen dit *hogere type* mens, het heeft alle basisinstincten van dit type in de ban gedaan, het heeft uit deze instincten het boze, *de* boze gedestilleerd—de sterke mens als de typisch verwerpelijke, de 'verworpen mens'. Het christendom heeft partij gekozen voor alles wat zwak, laag en mislukt is, het heeft het *verzet* tegen het instinct-tot-zelfbehoud van het sterke leven tot ideaal verheven; het heeft de rede van zelfs de geestelijk sterkste naturen verdorven, door hun de hoogste waarden van de geest als zondig, als misleidend, als *bekoringen* te leren ervaren. Het jammerlijkste voorbeeld—de verderfenis van Pascal, die geloofde dat zijn rede door de erfzonde verdorven was

terwijl zij uitsluitend door zijn christen-zijn verdorven was!—

6

Mij is een pijnlijk, een huiveringwekkend schouwspel zichtbaar geworden: ik heb het gordijn voor de *verdorvenheid* van de mens weggetrokken. In mijn mond is dit woord tenminste voor één verdenking gevrijwaard: dat het een morele aanklacht tegen de mens zou inhouden. Het is—ik wil het nogmaals onderstrepen—*moralinevrij* bedoeld: en dit in die mate dat die verdorvenheid juist daar door mij het sterkst gevoeld wordt waar men tot dusver het meest bewust een hang naar ‘deugd’, naar ‘goddelijkheid’ had. Verdorvenheid, men raadt het al, versta ik in de zin van decadentie: ik beweer dat alle waarden waarin de mensheid momenteel haar hoogste idealen samenvat, *decadentie-waarden* zijn.

Ik noem een dier, een soort, een individu verdorven wanneer het zijn instincten kwijtraakt, wanneer het kiest voor, wanneer het *de voorkeur geeft* aan wat hem schaadt. Een geschiedenis van de ‘hogere gevoelens’, van de ‘idealē der mensheid’—en het is mogelijk dat ik die zal moeten vertellen—zou bijna tevens de verklaring vormen *waarom* de mens zo verdorven is.

Het leven zelf is voor mij instinct tot groei, tot duur, tot opeenhoping van krachten, tot *macht*; waar de wil tot macht ontbreekt, daar is verval. Ik beweer dat aan alle hoogste waarden van de mensheid deze wil *ontbreekt*,—dat de heerschappij gevoerd wordt door de waarden van het verval, *nihilistische* waarden onder de heiligste namen.

7

Het christendom wordt de religie van het *medelijden* ge-

noemd. – Het medelijden is tegengesteld aan de tonische affecten die de energie van het levensgevoel vermeerderen: het werkt deprimerend. Door mee te lijden verliest men kracht. Het medelijden vergroot en vermenigvuldigt nog de krachtsvermindering welke het lijden op zich al aan het leven berokkent. Het lijden zelf wordt door het medelijden besmettelijk; onder bepaalde omstandigheden kan er een totale vermindering aan leven en levensenergie door bereikt worden die in een absurde verhouding staat tot het kwantum van de oorzaak (–het geval van de dood van de Nazarener). Dat is het eerste gezichtspunt; maar er is nog een belangrijker. Gesteld dat het medelijden afgemeten wordt naar de waarde van de reacties die het pleegt op te roepen, dan komt het levensgevaarlijke karakter ervan in een nog veel schriller licht te staan. Het medelijden doorkruist in algemene zin de wet van de ontwikkeling, die de wet van de *selectie* is. Het houdt in stand wat rijp is voor de ondergang, het komt op voor de ontferden en veroordeelden van het leven, het verleent door de overvloed van allerlei mislukkelingen, die het in het leven *vasthoudt*, het leven zelf een duister en problematisch aspect. Men heeft het medelijden een deugd durven noemen (–in elke *voornamen* moraal geldt het als zwakheid–); men is nog verder gegaan, men heeft er *de* deugd van gemaakt, de grondslag en oorsprong van alle deugden, –zij het slechts, en dit dienen wij voortdurend in het oog te houden, vanuit het gezichtspunt van een filosofie die nihilistisch was, die de *ontkenning van het leven* in haar vaandel had geschreven. Op dit punt had Schopenhauer het gelijk aan zijn zijde: door het medelijden wordt het leven ontkend, *ontkennenswaardiger* gemaakt – medelijden is het nihilisme *in de praktijk*. Nogmaals: dit depressieve en contagieuze instinct doorkruist die instincten die uit zijn op

behoud en opwaardering van het leven: het is als *verme-nigvuldiger* van de ellende én als *conservator* van al het el-lendige een van de belangrijkste werktuigen tot het op-voeren van de decadentie – medelijden haalt over tot het *niets!* Niet dat men echt van het ‘niets’ spreekt: in plaats daarvan zegt men ‘het bovenzinnelijke’, of ‘God’, of ‘het *ware* leven’, nirwana, verlossing, zaligheid... Deze on-schuldige retoriek uit het rijk van de religieus-morele idiosyncrasie ziet er meteen *veel minder onschuldig uit* als men inziet *welke* tendens zich hier hult in de mantel van sublieme woorden: de tendens van *vijandschap jegens het leven*. Schopenhauer stond vijandig tegenover het leven: *daarom* werd het medelijden voor hem een deugd... Aris-toteles² zag, zoals bekend, het medelijden als een ziekelij-ke en gevaarlijke toestand waar men nog het best vat op kreeg door af en toe een purgeermiddel te nemen: hij be-schouwde de tragedie als purgeermiddel. Vanuit het le-vensinstinct gedacht zou men inderdaad moeten zoeken naar een middel om een dergelijke ziekelijke en gevaarlij-ke opeenhoping van medelijden, zoals vertegenwoordigd door het geval Schopenhauer (en helaas evenzeer door ons voltallig literair en artistiek decadentendom van Sint-Petersburg tot Parijs, van Tolstoj tot Wagner), een steek toe te brengen: opdat ze *openbarst*... Bij al onze ongezonde moderniteit is niets ongezonder dan het christelijke me-delijden. *Hier* arts te zijn, *hier* onverbiddelijk te zijn, *hier* het mes te hanteren – dat is *onze* rol, dat is *ons* soort men-senliefde, dat maakt *ons* tot filosofen, ons Hyperboree-ers! – – –

8

Het is noodzakelijk te zeggen *wie* wij ervaren als onze te-genpool – de theologen en al wat theologenbloed in zijn

lijf heeft—onze hele filosofie... Men moet het noodlot van dichtbij gezien hebben, nog beter, men moet het aan den lijve ervaren hebben, er bijna aan te gronde zijn gegaan, om op dit punt geen scherts meer te verstaan (—de vrijdenkerij van onze heren natuurvorsers en fysiologen is in mijn ogen *scherts*, — zij missen elke passie in deze aangelegenheden, zij *lijden* er niet aan —). Die vergiftiging gaat veel verder dan men denkt: ik heb het theologeninstinct van de hoogmoed overal teruggevonden waar men zich vandaag de dag ‘idealist’ voelt, — waar men uit hoofde van een hogere afkomst aanspraak maakt op het recht de werkelijkheid uit de hoogte, als een vreemdeling, te beschouwen... De idealist heeft, net als de priester, alle grote begrippen in handen (—en niet alleen in handen!), hij speelt ze met welwillende verachting uit tegen het ‘verstand’, de ‘zintuigen’, de ‘eergevoelens’, het ‘goede leven’ en de ‘wetenschap’; hij ziet erop *neer*, als op nadelige en verleidelijke krachten waar ‘de geest’ hoog boven verheven is, in pure betrokkenheid op zichzelf: —alsof deemoed, kuisheid, armoede, kortom *heiligheid* het leven tot dusver niet onzegbaar veel meer schade berokkend hebben dan wat voor vreselijke en liederlijke dingen ook... De zuivere geest is de zuivere leugen... Zolang de priester, deze *beroepsmatige* ontkenner, lasteraar en vergiftiger van het leven, nog voor een *hoger* soort mens doorgaat, is er geen antwoord mogelijk op de vraag: wat *is* waarheid? Men *heeft* de waarheid al op haar kop gezet wanneer de bewuste advocaat van het niets en van de ontkenning geldt als voorvechter van de ‘waarheid’...

9

Tegen dit theologeninstinct trek ik ten strijde: ik wist het spoor ervan overal te vinden. Wie theologenbloed in zijn

lijf heeft staat bij voorbaat overal scheef en oneerlijk tegenover. Het pathos dat zich hieruit ontwikkelt, noemt zich *geloof*: eens en voor altijd de ogen sluiten voor zichzelf om niet te lijden aan de aanblik van ongeneeslijke valsheid. Men maakt voor zichzelf een moraal, een deugd, een vorm van heiligheid uit deze foutieve visie op alle dingen, men knoopt het *goede* geweten vast aan een *foute* zienswijze – men eist dat geen *andere* optiek nog waarde mag hebben, nadat men de eigen optiek met de namen ‘God’, ‘verlossing’ en ‘eewigheid’ sacrosanct heeft gemaakt. Ik heb het theologeninstinct nog overal opgegraven: het is de meest verbreide, letterlijk *onderaardse* vorm van valsheid die er op aarde te vinden is. Wat een theologen als waar ervaart, dat *moet* wel vals zijn: daarin ligt al bijna een waarheidscriterium. Zijn laagste instinct tot zelfbehoud verbiedt hem de realiteit hoe dan ook eer aan te doen of zelfs maar aan het woord te laten. Zover de theologeninvloed reikt, is het *waardeoordeel* op zijn kop gezet, zijn de begrippen ‘waar’ en ‘vals’ onvermijdelijk omgedraaid: wat het nadeligst is voor het leven heet hier ‘waar’, wat het verheft, verheftigt, beaamt, rechtvaardigt en doet zegevieren, dat heet ‘vals’... Wil het geval dat er theologen via het ‘geweten’ van vorsten (*ofwel* van volkeren –) de hand uitsteken naar de *macht*, dan lijdt het voor ons geen twijfel *wat* zich daar telkens in wezen afspeelt: de wil tot het einde, de *nihilistische* wil streeft naar de macht...

10

Onder Duitsers begrijpen ze me meteen als ik zeg dat de filosofie bedorven is door theologenbloed. De protestantse dominee is de grootvader van de Duitse filosofie, het protestantisme zelf haar peccatum originale.³ Definitie van het protestantisme: de halfzijdige verlamming van het

christendom—en van de rede... Je hoeft de woorden ‘Tübingen Stift’⁴ maar uit te spreken en je begrijpt *wat* de Duitse filosofie eigenlijk is—een *achterbakse* theologie... De Zwaben zijn de beste leugenaars van Duitsland, zij liegen onschuldig... Vanwaar het gejuich dat tijdens het optreden van *Kant* opstak in de wereld van de Duitse geleerden, die voor driekwart bestaat uit zonen van dominees en leraren—vanwaar de Duitse overtuiging, die ook vandaag de dag nog weerklank vindt, dat met Kant een wending *ten goede* werd ingezet? Het theologeninstinct in de Duitse geleerde ontdekte wat voortaan weer mogelijk was... Een sluipteg naar het oude ideaal lag open, het begrip ‘*ware wereld*’, het begrip van de moraal als *essentie* van de wereld (—de twee boosaardigste misverstanden die er bestaan!) waren thans, dankzij een leep soort scepsis, zo niet bewijsbaar, dan toch niet meer *weerlegbaar*... De rede, het *recht* van de rede reikt niet zo ver... Men had van de realiteit een ‘schijnbaarheid’ gemaakt; men had een volkomen *gelogen* wereld, die van het zijnde, tot realiteit gemaakt... Het succes van Kant is niet meer dan een theologensucces: Kant was, evenals Luther, evenals Leibniz, een rem temeer op de toch al weinig maatvast Duitse recht-schapenheid—

II

Een enkel woord nog tegen Kant als *moralist*. Een deugd moet *onze eigen* vinding zijn, *onze eigen*, hoogst persoonlijke noodweer en behoefte: in elke andere betekenis is zij alleen maar een gevaar. Wat geen voorwaarde is voor ons leven, *schaadt* het: een deugd louter uit gevoel van respect voor het begrip ‘deugd’, zoals Kant het wilde, is schadelijk. De ‘deugd’, de ‘plicht’, het ‘goede op zich’, het goede met een onpersoonlijk en algemeen geldig karakter—her-

senspinsels, waarin het verval, de uiteindelijke ontcrachting van het leven, het Königsbergse⁵ Chinezendom tot uitdrukking komen. De diepste wetten van behoud en groei gebieden het omgekeerde: dat iedereen *zijn eigen* deugd, *zijn eigen* categorische imperatief uitvindt. Een volk gaat ten onder als het *zijn eigen* plicht verwacht met het begrip ‘plicht’ in het algemeen. Niets ruïneert diepgaander en indringender dan alle ‘onpersoonlijke’ plicht, dan alle offers aan de moloch van de abstractie. – Dat men de categorische imperatief van Kant niet als *levensgevaarlijk* heeft ervaren!... Maar het theologeninstinct heeft hem in bescherming genomen! – Een handeling waartoe het levensinstinct dwingt, beschikt in de lust over haar bewijs dat zij een *juiste* handeling is: en deze nihilist met zijn christelijk-dogmatische ingewanden beschouwde de lust als *tegenargument*... Wat is funester dan werken, denken en voelen zonder innerlijke noodzaak, zonder diep-persoonlijke keuze, zonder *lust*? Als automaat van de ‘plicht’? Dat is gewoonweg het *recept* voor de decadentie, ja voor de idiotie... Kant is idioot geworden. – En dat was de tijdgenoot van *Goethe*! Deze fatale spin ging door voor dé *Duitse* filosoof, – gaat daar nog voor door!... Ik wacht mij wel te zeggen hoe ik over de Duitsers denk... Heeft Kant niet in de Franse Revolutie de overgang gezien van de anorganische vorm van de staat naar de *organische*? Heeft hij zich niet afgevraagd of er een gebeuren te vinden was dat uitsluitend verklaard kon worden vanuit een morele aanleg der mensheid, zodat daarmee eens en voor al de ‘tendens van de mensheid tot het goede’ *bewezen* zou zijn? Antwoord van Kant: ‘Dat is de revolutie.’ Het altijd en overal mistastende instinct, de tegennatuur als instinct, de Duitse decadentie als filosofie – *dat is Kant!* –